

egymásra gyakorolt hatásában látja a történelmi változások fő okát. Az irányzat főleg a korabeli történetírás céljaival azonosul, egyik fő jellemzője a historizmus. Az etnológiából átvett és adaptált kultúrafogalom, az etnikai attribútumokkal felruházott régészeti kultúra lett ennek a szóban forgó szemléletmódnak a szimbóluma és egyben időtálló öröksége.

Az 1960-as években lezajlott paradigmaváltás új alapokra kívánta helyezni a régészetet, a processzualizmus kidolgozóí szerint a régészet céljai túlmutatnak a történetírás határain. Lewis Binford, az irányzat kezdeti időszakának legmarkánsabb személyisége megfogalmazása alapján a régészet nem más, mint „a kulturális antropológia múltideje”. Az irányzat egy rendkívül konstruktív, elméleti munkákban gazdag korszakot idézett elő mely napjainkig tart. A processzualista forradalom legfőbb eredményei közé tartozik, hogy az elméleti gondolkodást, mely addig csak külső hatásként jelentkezett, beágyazta a régészeti gyakorlatba.

A posztmodern gondolkodás levetítése a régészetben létrehozta a posztprocesszualizmust. Az irányzat szakít az egységes, abszolút érvényű világmagyarázó elvek és a nagy narratívák keresésével. Helyette inkább kognitív módszerekkel próbál eredményeket elérni, az egyes kultúrákra, közösségekre érvényes következtetéseket pedig nem terjeszti ki hasonló helyzetek magyarázatára.

A könyv többi fejezete specifikusabb kérdésköröket tárgyal, a szerzőt idézve, ezek „a korai társadalmak különböző aspektusait vizsgálják, egymást kiegészítve alkotnak egy összefüggő narratívát,

együtt válnak a múlt rekonstrukciójának eszközévé”. A vizsgált témák közé tartozik az emberiség korai történelmének egyik alapvető kérdéseként számon tartott indoeuropenizáció problémája, illetve több elméleti, antropológiai eredetű kérdéskör elemzése, mint a társadalomrégészet, a kultúra fogalma, az őskori társadalom formái, társadalmi és gazdasági modellek az őskorban, valamint a településrendszerek és települések vizsgálata.

Tömörsege ellenére a szöveg közérthető és kötetlenebb stílusa a nagy információmennyiséget emészthetővé, sőt élvezhetővé teszi, mindeközben a tudományos igényesség nem szenved csorbát, a szöveget végigkísérő magyarázó jellegű lábjegyzetek és szövegközi bibliográfiai hivatkozások a megérthetőséget és a további tájékozódást segítik és ösztönzik egyaránt. A kötet végén található gazdag, tematikusan rendezett bibliográfia további támaszpontot jelent a témában elmélyülni kívánóknak. A szerző nem szorítkozik az elméleti modellek és fogalmak egyszerű felvázolására, a kritikai szemléletmód és a problematizálás szerves részei a kiadványnak.

Témájánál fogva, a kötet elsősorban a régészet iránt érdeklődőknek szól. Tartalma alapján viszont a célközönség jóval nagyobb. A kultúrához és a társadalomhoz kötődő elméletek, fogalmak és modellek problematizálása a társadalomtudományokkal és humántudományokkal foglalkozók számára egyaránt vonzóvá teheti a könyvet. Mindent összevetve egy értékes problematizáló jellegű eszmetörténeti összefoglalóval állunk szemben.

Petruf Dávid

Romlás építői

Luffy Katalin: „Romlás építőinek fognak nevezetni”. Prédikátori szerepek és alkalmi beszédek az Erdélyi Fejedelemség válsága idején. Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015. (Csokonai Könyvtár 56.) 352 old.

A 2010 körüli években örvendetesen megsza-
porodtak a kora újkori nemzetfogalmakkal, nemzeti
önszemlélettel és identitással foglalkozó publikációk,

melyeknek elsősorban a Debreceni Egyetem sorozata,
a Csokonai Könyvtár biztosított egységes megjelenési
felületet. Ezen művek sorába illeszkedik Luffy

Katalin doktori disszertációja, melynek bővített és javított változata 2015 elején jelent meg.

A cím kissé csalóka módon igen szűken vonja meg a könyvben tárgyalt témakör határait. Első ránézésre az alkalmi beszédekből kihüvelyezhető prédikatori szerepfelfogások vizsgálatát várnánk, ám ezt a szerző egy jóval tágabb, összetettebb és izgalmasabb összefüggérendszerbe ágyazva mutatja be. A prédikátor ugyanis – a beszédhelyzetnek megfelelő udvari papi vagy prófétai szerepben – nemcsak reflektált a közösség helyzetére és állapotára, hanem formálta is a nemzeti közösséget.

Az így többszörözőssé váló rendszer vizsgálatának vállalt nehézsége, hogy a szerző nem elégszik meg egy statikus szerkezeti vázlat elkészítésével, hanem megfogalmazása szerint: „céloknak tekintem, hogy a szövegeket behatároló konvenciórendszereket működésükben, dinamikájukban ragadjam meg.” (14.) Igaz, ezt maguk a vizsgált szövegek is megkövetelik, hiszen kivétel nélkül a kor eseményeivel foglalkoznak, és „ily módon az olvasóból is kikényszerítik valamiképpen folyamatos összeolvasásukat a történésekkel. A szövegvizsgálat így tulajdonképpen egyfajta történeti narráció, gondolatmenetét a politikai eseményekkel való szembesítés határozza meg.” (285.) A szerző sikerrel hangolta össze ezt a két elemzési szintet. A szoros olvasás (17.) révén a szövegek belső szerkezetét és működését tárja fel, egyezéseket mutat ki, sőt szavak és kifejezések gyakoriságát teszi láthatóvá; a történelem szempontú olvasat (116.) ugyanakkor eszmetörténetileg is releváns újdonságokat hoz napvilágra a szövegek funkcióiról és társadalmi beágyazottságáról.

Mindezekből természetesen következik, hogy a munka módszertani alapjait az elsődleges kontextus Takáts József által kidolgozott elve, valamint a Bene Sándor és Kecskeméti Gábor nevéhez fűződő szövegaktus- és történeti kommunikáció-elmélet határozza meg. Kimondottan pozitív, hogy a szerző nem igyekszik a bevezetésben vagy az első fejezetben le tudni az elméleti és módszertani utalásokat, a kötetet mindvégig erőteljes elméleti megalapozottság jellemzi. Báthori Mihály műve kapcsán például a propaganda fogalmának használhatóságáról kapunk képet,

metaforaelméleti kitérőt olvashatunk Medgyesi Pál nemzetfogalmainak vizsgálata előtt, az utolsó fejezetben pedig a halotti beszédek kutatásáról találunk historiográfiai áttekintést.

A kötet szerkezete hasonló tudatosságot tükröz: jóllehet a témakörök látszólag igencsak eltérőek, az egyes fejezetek és alfejezetek mégis szigorú rendben, egy következetes gondolatmenetet alkotva épülnek egymásra

Az első rész a Medgyesi-recepció történetét tekintti át, feltárva az értelmezési hagyomány nagy csomópontjait. Az elemzés középpontjában ugyan a továbbiakban is Medgyesi áll, az ő műveinek értelmezéséhez azonban Verécsi Ferenc, Miskolczi Senczi János és Báthori Mihály szövegeinek elemzése ad háttérrel, kontextust.

A második fejezet célja, hogy kialakítsa a puritanizmus, puritán mozgalom használható definícióját, körülhatárolva egyúttal a kutató munkaterületét is. A szerző nem a témakör historiográfiájára támaszkodó ideáltípust alkot, hanem egykorú szövegeket, Miskolczi Csulyak Gáspár, Medgyesi Pál, Szathmári Baka Péter műveit fogja vállatóra. A legnagyobb hangsúly a prédikációs gyakorlatra kerül, más szóval: a „puritánok sajátos nyelvi létmódjának mibenlétét” vizsgálja (61.).

A harmadik fejezet Medgyesi Pál és Báthori Mihály prédikációs kötetei kapcsán világítja meg a beszédhelyzet, a közönség, valamint a prédikatori szerepfelfogás és szerepvállalás közötti összefüggéseket. Mindez annál is inkább jelentős, hiszen a szövegek társadalmi és politikai közege döntő hatással volt a prédikációs kötetek kompozíciós elveire, sőt a nemzeti történelemtől való beszéd módjára is. A gondolatmenet igényes kidolgozottságára jellemző, hogy a szerző a prédikátor szemszögéből elemzett diskurzus bemutatásakor utalászerűen kitér annak további tényezői, a nyilvánosság és propaganda működésére is.

Az eddig elmondottak biztosítják a módszertani keretet és történeti kontextust a nyilvánosság terében, konkrét beszéd-(szöveg)aktusok során formálódó nemzetfogalom vizsgálatához. Hogy az elemzés ne váljon parttalaná, a szerző kizárólag a Medgyesi

szövegeiben előforduló nemzet-metaforákat veszi számba. Az egyes kifejezések jelentéstartalma azonban még így is elcsúszhat egymáson, ezért azokat minden esetben a Szenci Molnár Albert szótárában szereplő terminusokhoz köti. Egymástól elkülönítve kezeli az etnikai tudat, patriotizmus, regionalizmus stb. jelenségvilágát, hogy kirajzolódjanak a közöttük lévő összefüggések, azaz a nemzetfogalom elemeinek belső összefüggésrendszere. „Nem arról van szó, hogy ezeknek együtteséből mint valami matematikai számítás eredményéből kapnánk meg a nemzet fogalmának jelentését, hanem inkább arról, hogy ezeknek külön megértése és a nemzetfogalom tartalmi körén belül való elhelyezése nélkül nem tudjuk megragadni a nemzet szó kora újkori jelentését.” (222.) A szerző megállapítása szerint a nemzet (natio), nemzetség (gens), nép (populus) és haza (patria) jelentéstartalma egymást sok tekintetben átfedte, vagyis „nem rendelkeztek egymástól jól megkülönböztethető jelentéssel ezek a fogalmak, és ennek oka és következménye is egyben a nyelvi hiányosság [...] ezt pedig az ennek feltételét jelentő társadalmi konszenzus hiányára/képlékenységre vezethetjük vissza.” (222–223.)

A kötet záró fejezete a temetési beszédek példáján mutatja be az elemzett szövegek működését, a fogalomhasználat, műfajkezelés és a főiri reprezentáció összefüggéseit, tágabb művelődéstörténeti közegbe helyezve az eddig elmondottakat. Mindez a forráskritika és a műfajelmélet szempontjából is lényeges következménnyel jár: a műfaj formai követelményeinek, a megrendelő igényeinek és a prédikátor intencióinak egyeztetése ugyanis számtalan egyedi megoldást szülhetett.

A könyv értékét jelentősen növeli, hogy megírását széles körű dokumentumfeltáró munka előzte meg. Ennek során egyrészt levéltári adatokkal gyarapodott a Medgyesi Pál életére vonatkozó források köre, másrészt pedig eddig kiadatlan prédikációk is felbukkantak (a legjelentősebbet, egy Pósházi-szöveget a függelék közli betűhív átiratban). Ez a munka, a helyi jelentőségű szerzőktől fennmaradt kéziratok hagyaték tanulmányozása jelentheti a további kutatás egyik lehetséges irányát. Ezek a művek ugyanis az íráshasználat egy más, eddig feltáratlan szintjét reprezentálják, és lényegi újdonságokkal járulhatnak hozzá a 17. század második felének mentalitás- és eszmetörténeti körképéhez (288.).

A könyv – szigorúan vett szakmai értékén túlmenően – kimondottan olvasmányos; ez nemcsak a kifinomult stílusból következik, hanem abból is, hogy a gondolatmenet mindvégig jól követhető, nem terhelik túl felesleges kitérők és egyes részletkérdések zavaróan bőséges kifejtése. A nyelvezet mellett az összképhez tartozik a könyv elegáns megjelenése, a lényegében hibátlan tipográfia, a kötet anyagát záró angol nyelvű összefoglaló és a használatot segítő névmutató. Egyetlen hiányosságként a hivatkozások néhány kisebb pontatlanságát, egy-két tétel nehéz visszakereshetőségét említhetjük meg.

Összességében elmondható, hogy Luffy Katalin könyve nagyon jól szerkesztett, széles forrásbázison és biztos módszertani tudáson alapuló mű, amely jelentős eredményekkel járul hozzá a kora újkori nemzetfogalmairól kialakult diskurzushoz. Nem kérdéses, hogy a munka a témakör kutatásának megkezdésén túlmenően alapműve lesz.

Erdős Zoltán

Egy elfeledett szövegkorpusz feltámasztása

*Verseghy Ferenc drámái. Kiad. Doncsecz Etelka. (Csokonai Könyvtár: Források)
Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014. 520 old.*

A Csokonai Könyvtár Források sorozatának legújabb kiadványa Verseghy Ferenc drámái műnembe tartozó szövegeinek kritikai kiadása.

A kötet az MTA-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport programja keretében valósult meg, Doncsecz Etelka sajtó alá rendezésében.